O‘SMIRLARDA KASB TANLASH MOTIVATSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Arslonova Nafosat Akbaraliyevna

Toshkent viloyati Bo'ka tumani MMTB ga qarashli 21-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi Psixologi, Aniq va ijtimoiyi fanlar unversiteti magistranti psixalogiya yonalishi 1- kurs talabasi

Annotatsiya: O‘smirlik davrida kasb tanlash motivatsiyasining shakllanishi va rivojlanishining psixologik jihatlari tahlil qilinadi. O‘smirlarning kasbiy o‘zini anglash jarayoni, kasb tanlashga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar, motivatsiyani rivojlantirishning samarali usullari hamda psixologik-pedagogik yondashuvlar yoritilgan. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida oilaning, maktabning va ijtimoiy muhitning o‘rni ilmiy-nazariy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, motivatsiya, o‘smirlik davri, kasbiy o‘zini anglash, qiziqish, qobiliyat, ehtiyoj, kasbiy yo‘naltirish, psixologik rivojlanish.

Kirish

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida yoshlarning kasbiy faoliyatga tayyorligini ta’minlash muhim ijtimoiy vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o‘smirlik davri shaxs rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo‘lib, aynan shu davrda kelajak hayot yo‘lini belgilashga oid qarorlar qabul qilinadi. Kasb tanlash masalasi nafaqat iqtisodiy yoki ijtimoiy, balki psixologik muammo sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Kasb tanlash motivatsiyasi shaxsning ma’lum bir kasbni egallashga bo‘lgan ichki intilishi,

Taraqqiyot spektri

qiziqishi va ehtiyojlarini ifodalaydi. Motivatsiya qanchalik barqaror va ongli shakllangan bo‘lsa, kasbiy faoliyatning samaradorligi ham shunchalik yuqori bo‘ladi. Shu sababli o‘smirlarda kasb tanlash motivatsiyasini rivojlantirish masalasi zamonaviy psixologiya fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida yoshlarning kelajak kasbini ongli ravishda tanlashi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, uning kelajakdagi moddiy farovonligi, ijtimoiy mavqei va shaxsiy rivojlanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli o‘smirlarning kasbiy tanloviga ta’sir etuvchi psixologik omillarni o‘rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega. Kasbiy tanlov jarayonida muvaffaqiyat motivi alohida o‘rin tutadi. Muvaffaqiyat motivi shaxsning ma’lum maqsadga erishish, natija ko‘rsatish va o‘z imkoniyatlarini namoyon etishga bo‘lgan ichki intilishidir. Aynan ushbu motiv o‘smirning kelajak rejalari, kasbiy qiziqishlari va hayotiy maqsadlarini shakllantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Asosiy qism

O‘smirlik davrining psixologik xususiyatlari O‘smirlik davri inson hayotining murakkab va mas’uliyatli bosqichidir. Ushbu davrda shaxsning dunyoqarashi, qadriyatlari, qiziqishlari hamda hayotiy maqsadlari shakllanadi. O‘smirlar o‘z imkoniyatlarini baholashga, mustaqil qaror qabul qilishga va kelajak rejalari haqida o‘ylashga intiladilar. Psixologlarning ta’kidlashicha, o‘smirlik davrida shaxsning “Men” konsepsiyasi rivojlanadi. Bu esa o‘z navbatida kasbiy o‘zini anglash jarayonining shakllanishiga xizmat qiladi. O‘smir o‘z qobiliyatlari, qiziqishlari va xarakter xususiyatlarini anglab borar ekan, turli kasblarga nisbatan munosabat ham shakllanadi.

Kasb tanlash jarayonida o‘smirning emotsional holati ham muhim rol o‘ynaydi. Ayrim hollarda kasb tanlashda tengdoshlar ta’siri, ota-onalar talabi yoki jamiyatdagi stereotiplar ustunlik qilishi mumkin. Bunday vaziyatlarda kasbiy qarorlar yetarli darajada

Taraqqiyot spektri

ongli bo‘lmaydi va kelgusida kasbdan qoniqmaslik holatlarini keltirib chiqarishi mumkin.

Kasb tanlash motivatsiyasining mohiyati

Motivatsiya inson faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki va tashqi omillar majmuasidir. Kasb tanlash motivatsiyasi esa shaxsning muayyan kasbni egallashga bo‘lgan ehtiyoji, qiziqishi va intilishlarini o‘z ichiga oladi.

Kasb tanlash motivlari ikki guruhga bo‘linadi: Ichki motivlar; Tashqi motivlar. Ichki motivlarga qiziqish, qobiliyatlarni namoyon qilish istagi, o‘zini rivojlantirish ehtiyoji va kasbning mazmuniga bo‘lgan qiziqish kiradi.Tashqi motivlarga esa moddiy manfaat, ota-onalar talabi, jamiyatdagi mavqe, do‘stlar ta’siri va boshqa omillar kiradi.Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ichki motivlarga asoslangan kasb tanlash uzoq muddatli muvaffaqiyat va kasbiy qoniqishni ta’minlaydi. Aksincha, faqat tashqi omillarga tayangan holda tanlangan kasb ko‘pincha shaxsning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.O‘smirlarda kasb tanlash motivatsiyasiga ta’sir etuvchi omillarKasb tanlash motivatsiyasining shakllanishiga ko‘plab omillar ta’sir ko‘rsatadi: Oila omili Oila shaxsning ilk ijtimoiylashuv muhiti hisoblanadi. Ota-onalarning kasbga bo‘lgan munosabati, farzandning qiziqishlarini qo‘llab-quvvatlashi va kasbiy maslahatlari o‘smirning kasbiy yo‘nalishini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Maktab va ta’lim muhiti Maktabda tashkil etiladigan kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning kasblar haqidagi bilimlarini kengaytiradi. O‘qituvchilar tomonidan beriladigan tavsiyalar ham motivatsiyaning shakllanishiga yordam beradi.

Tengdoshlar ta’siri O‘smirlar uchun tengdoshlar fikri katta ahamiyatga ega. Ularning qarashlari va kasbiy rejalari ko‘pincha o‘smirning tanloviga ta’sir ko‘rsatadi. Ommaviy axborot vositalari va internet Zamonaviy axborot texnologiyalari yoshlarning kasblar haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda muhim manba hisoblanadi. Internet orqali turli kasblar haqida ma’lumot olish imkoniyati kengaygan. **Kasb tanlash motivatsiyasini rivojlantirish usullari**

Taraqqiyot spektri

Kasb tanlash motivatsiyasini rivojlantirish uchun quyidagi psixologik usullar samarali hisoblanadi:

-kasbiy qiziqishlarni aniqlash;

-psixologik diagnostika metodlaridan foydalanish;

-kasbiy maslahatlar berish; -trening va seminarlar tashkil etish;

-muvaffaqiyatli mutaxassislar bilan uchrashuvlar o‘tkazish;

-kasbiy sinov va amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish;

-shaxsning o‘zini anglash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mazkur usullar o‘smirlarda ongli kasbiy tanlov qilish ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Muvaffaqiyat motivining psixologik mohiyati Psixologiyada motiv shaxs faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki kuch sifatida talqin etiladi. Muvaffaqiyat motivi esa insonning ma’lum natijaga erishishga, o‘z qobiliyatlarini namoyon qilishga va boshqalardan ustun bo‘lishga bo‘lgan ehtiyojini ifodalaydi. Amerikalik psixolog Devid MakKlelland motivatsiya nazariyasida muvaffaqiyatga erishish ehtiyojini shaxs taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida ko‘rsatgan. Uning fikricha, muvaffaqiyatga intiluvchi insonlar murakkab vazifalarni bajarishdan qo‘rqmaydi, mas’uliyatni o‘z zimmasiga oladi va natijaga erishish uchun qat’iyat bilan harakat qiladi.

O‘smirlik davrida muvaffaqiyat motivi ayniqsa faol shakllanadi. Bu davrda yoshlar o‘z tengdoshlari orasida o‘z o‘rnini topishga, yutuqlarga erishishga va jamiyatda munosib mavqega ega bo‘lishga intiladilar. Mazkur ehtiyojlar keyinchalik kasbiy faoliyatni tanlash va rejalashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. O‘smirlik davrida muvaffaqiyat motivining shakllanishi O‘smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda o‘zini anglash, mustaqillik, mas’uliyat hissi va hayotiy maqsadlar shakllana boshlaydi.

Taraqqiyot spektri

Xulosa

O‘smirlik davri kasbiy o‘zini belgilashning muhim bosqichi hisoblanadi. Ushbu davrda shakllangan kasb tanlash motivatsiyasi shaxsning kelajakdagi kasbiy faoliyati va hayotiy muvaffaqiyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Kasb tanlash motivatsiyasini rivojlantirishda oila, maktab, psixologlar va ijtimoiy muhitning hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. O‘smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilgan kasbiy yo‘naltirish ishlari ularning ongli va mustaqil kasb tanlashiga xizmat qiladi. Muvaffaqiyat motivi o‘smir shaxsining rivojlanishida va kasbiy tanlovida muhim psixologik omil hisoblanadi. Ushbu motiv shaxsning maqsadga intilishi, qobiliyatlarini namoyon etishi va kasbiy faoliyatda yuqori natijalarga erishishiga xizmat qiladi. Oila, maktab va ijtimoiy muhit muvaffaqiyat motivining shakllanishida katta ahamiyatga ega. O‘smirlarda muvaffaqiyat motivini rivojlantirish orqali ularning kasbiy o‘zini anglash darajasini oshirish, ongli kasb tanlash ko‘nikmalarini shakllantirish hamda kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyatlarini ta’minlash mumkin. Shu bois kasbiy yo‘naltirish tizimida psixologik motivatsiyani rivojlantirishga alohida e’tibor qaratish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G‘oziev E.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent, 2020.

2. Davletshin M.G. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2019.

3. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent, 2021.

4. Nemov R.S. Psixologiya. – Moskva, 2020.

5. Klimov E.A. Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. – Moskva, 2018.

6. Pryajnikov N.S. Professionalnoye samoopredeleniye. – Moskva, 2019.

7. Bojovich L.I. Lichnost i yeye formirovaniye v detskom vozraste. – Moskva, 2018.

8. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 2019.

Taraqqiyot spektri